

Ігор Пилипенко,

прокурор

Добропільської міжрайонної прокуратури
Донецької області

УДК 343,137.5

Окремі проблеми застосування законодавства щодо участі неповнолітніх у кримінальному провадженні

Адаптація кримінального процесуального законодавства до європейських стандартів містить одну дуже важливу складову – приведення у відповідність до міжнародних та європейських зразків зокрема, кримінального провадження стосовно неповнолітніх, а також узагальнення статусу неповнолітніх у кримінальному провадженні взагалі. Мова йде також про неповнолітніх свідків, проведення допиту неповнолітніх свідків та підозрюваних (обвинувачених).

Підстав, які дозволяють говорити про актуальність цих питань, дуже багато, – починаючи з суспільної небезпеки корисливих та насильницьких правопорушень, учинених неповнолітніми, і закінчуючи моральною складовою загальної участі неповнолітніх у кримінальному процесі. Особливо цікава ця тема у світлі прийняття Кримінального процесуального кодексу 2012 року, з моменту початку дії

якого пройшло вже достатньо часу, щоб зробити певні висновки про досягнутий результат з цього питання.

Проаналізуємо, які обставини вплинули на формування політики нашої держави щодо участі неповнолітніх у кримінальному процесі, який досвід має наша держава у цьому питанні.

Торкаючись історичного досвіду слід зазначити, що юрисдикція у справах про злочини неповнолітніх (осіб у віці до 18 років), в нашій державі існує з серпня 1971 р., коли КПК України (в ред. від 28.12.1960 р.) було доповнено главою 36, ст. 432 якої передбачає, що порядок провадження у справах про злочини неповнолітніх визначається як загальними правилами КПК, так і, крім того, нормами гл. 36 «Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх». Присутність представника неповнолітнього у процесі передбачалась ще

Статутом кримінального судочинства 1864 р. Останній був активним учасником процесу, не підмінюючи неповнолітнього, а діючи поряд із ним. Однак його участь поширювалася лише на неповнолітніх правопорушників і не стосувалась інших категорій підлітків (свідків, потерпілих).

Проблематика, пов'язана з провадженням кримінальних справ за участю неповнолітніх перебувала у полі зору багатьох науковців, серед яких Б. Б. Булатова, А. І. Дольова, В. В. Єгупов, Л. Л. Канівський, В. З. Лукашевич, В. Т. Томін, В. С. Шадрін.

Спершу, слід проаналізувати значення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), його позитивні моменти. Прийнятий кодекс – це вагомий крок до захисту прав дітей у кримінальному процесі. Зміни у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, а також детальна регламентація прав неповнолітніх у кримінальному процесі взагалі (норми, які застосовуються за участі у процесі неповнолітніх свідків, потерпілих) дали змогу якомога ближче наблизитись до міжнародних норм і правил у цій сфері. Норми Конвенції про права дитини (1989 р.) та низка інших міжнародно-правових документів вимагають додаткових гарантій захисту прав дітей та підлітків. У ній особлива увага приділяється питанням захисту прав дитини у разі вчинення нею злочину. А одним з основоположних документів, які регламентують участь неповнолітніх у кримінальному провадженні, є Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила» 1985 р.). Вони, у п. 15 ч. 2, як одну з гарантій прав неповнолітнього при провадженні кримінальної справи щодо нього передбачають право на присутність батьків або опікунів. І це лише невелика частина тих актів, які тим чи іншим чином стосуються прав неповнолітніх у кримінальному процесі.

Постає питання, які ж саме гарантії для неповнолітніх з'явилися у кримінальному процесуальному законодавстві України. По-перше, це особлива процедура допиту неповнолітніх та малолітніх осіб. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Причому, це стосується всіх неповнолітніх, включаючи до 18 років. До початку допиту особам роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми під час допиту, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. По-друге, до неповнолітньої особи не може бути застосований привід свідка. По-третє, новелою КПК є допит малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування). Ця можливість введена задля захисту неповнолітніх або малолітніх осіб, забезпечення безпеки, їх морального здоров'я, виключення можливості вплинути на них, залякати. Це дає змогу усунути прямий контакт неповнолітніх з особами, які можуть тим чи іншим способом негативно вплинути на них.

Отже, аналізуючи ці норми, вбачаємо, що законодавець керувався не лише потребою здійснити зміни, інтегруючи наше законодавство до міжнародного, а й урахував особливості суб'єкта кримінального провадження, такі як фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх, нестійкість

їхнього характеру, незрілість мислення, схильність до наслідування поведінки старших за них і дорослих, неможливість повною мірою самостійно захищати свої права і законні інтереси.

Не зважаючи на деякі позитивні кроки, у будь-якому питанні завжди залишаються протиріччя та проблеми практичного застосування норм. Так було завжди. Щодо застосування норм про участь неповнолітніх у кримінальному судочинстві, то тут також є проблеми, які потребують обговорення та зумовлюють актуальність цієї теми. Тому доцільно буде в порядку черговості кримінального провадження проаналізувати питання що виникають на кожній стадії процесу.

Розпочнемо зі стадії досудового розслідування, проведення допиту та інших слідчих дій за участю неповнолітнього. На цій стадії виникає питання щодо мети участі педагога та психолога. Так, ст. 227 КПК регламентує участь законного представника, педагога або психолога при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи. Окрім того, за необхідності, наприклад, якщо є дані про психічну хворобу неповнолітнього, забезпечується участь лікаря. Проте КПК чітко не вказує, які ж права та обов'язки мають ці особи, яка їхня роль у кримінальному провадженні під час проведення досудового розслідування. Зрозумілим є лиш те, що вони виступають як спеціалісти. Звісно, в ч. 2 ст. 227 КПК вказано, що спеціалістам до початку слідчої (розшукової) дії роз'яснюється їх право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі. Однак чи повинні вони це робити, невідомо, адже від їх роботи залежить не лише стан неповнолітнього, але й повнота і ефективність кримінального провадження. Вважаємо, що перед педагогом або психологом, як і перед іншими спеціалістами, експертами, все ж таки стоїть завдання допомогти слід-

чому та прокурору під час досудового розслідування. Для цього пропонується формулювати та ставити перед спеціалістами конкретні запитання та завдання при виникненні ускладнень. Більш того, педагогом повинен виступати той, хто безпосередньо навчає неповнолітнього чи малолітнього і обізнаний з особливостями його психіки, складу розуму.

За правилами ч. 4 ст. 226 КПК України, до початку допиту законному представнику, педагогу, психологу, а також лікарю роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми під час допиту, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання. А в ч. 6 ст. 223 КПК вказано, що під час проведення слідчої (розшукової) дії за клопотанням однієї зі сторін, присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити запитання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії. При цьому є не зовсім зрозумілими права осіб, зазначених у ч. 1 ст. 226 КПК. Чи можуть вони заперечувати проти запитань та ставити їх. Вважаємо, що під час проведення такої слідчої дії, як допит неповнолітнього, законний представник та спеціалісти повинні наділятися повним обсягом таких прав і всі їхні запитання, заперечення, а головне, – зауваження, повинні заноситись до протоколу.

Оскільки педагог та психолог є свого роду спеціалістами, то вони повинні володіти певним рівнем обізнаності про обставини кримінального провадження. Тут можна провести аналогію зі спеціалістами, перекладачами які за рішенням прокурора або слідчого можуть залучатися до проведення негласних слідчих дій. Для розуміння специфіки проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, особи, які проводять досудове розслідування повинні ознайомити спеціалістів з матеріалами провадження, доступ до яких не обмежено законом. Отже, ми вважаємо, що доступ до матеріалів

негласних слідчих (розшукових) дій, все ж таки, для спеціалістів слід обмежити.

Необхідно також більш докладно встановити, який же статус лікаря при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітнього чи неповнолітнього. Як ми вже згадали, лікар залучається за наявності даних про психічне захворювання дитини. До таких випадків слід віднести і розумову відсталість дитини. Та чи залучається лікар разом з педагогом та психологом? З огляду на сполучник «або» в ч. 2 ст. 227 КПК України, права спеціалістам роз'яснюються альтернативно педагогу, психологу або лікарю. Логічно постає питання, чи може лікар замінити одного з цих спеціалістів або їх обох, чи ці спеціалісти, або, знову ж таки, один з них, є обов'язковими учасниками дій за участю неповнолітньої (малолітньої) особи. На це також слід звернути увагу.

Під час судового розгляду кримінального провадження допит малолітнього свідка чи потерпілого проводиться за обов'язкової участі законного представника. Інше питання, – хто може бути цим представником? Такими представниками можуть бути один із батьків або усиновлювачів, а в разі їх відсутності, – опікунів, піклувальників чи інших повнолітніх членів сім'ї. Однак, на нашу думку, якщо у неповнолітнього є батьки, проте з певних причин не можуть прийняти участь в засіданні, треба залучати інших повнолітніх членів сім'ї, наприклад, дідуся чи бабусю, братів або сестер. Це буде запобігати затягуванню процесу.

Забезпечення участі законного представника у проведенні слідчих (розшукових) дій, – безперечно, дуже важлива норма, особливо, якщо зважати на те, що в Кримінально-процесуальному кодексі України (в ред. від 28.12.1960 р.) про законного представника неповнолітнього свідка згадувалось лише опосередковано

в ст. 166: «неповнолітній свідок викликається через законних представників». Цікаво зазначити, що насправді, з'явилась ще одна новела. Тепер у прокурора, слідчого є можливість усунути законного представника неповнолітнього від участі у проведенні слідчих (розшукових) дій. Це може бути зроблено не лише за клопотанням, а й з власної ініціативи особи, яка проводить досудове розслідування. Однак для цього повинні бути вагомі причини, оскільки це робиться лише у виняткових випадках, і замість нього призначається інший представник.

А яка специфіка проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх правопорушників? Щодо кримінальних проваджень, де неповнолітні виступають підозрюваними та обвинуваченими, то тут позитивним моментом є те, що такі кримінальні провадження здійснюються слідчим, спеціально уповноваженим керівником органу досудового розслідування на здійснення розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України). Отже, розслідування буде проводити слідчий, який більш обізнаний з нюансами цієї категорії проваджень. Що стосується процесуальних керівників, – працівників прокуратури, то серед них також повинні призначатися такі, що спеціалізуються на злочинності неповнолітніх. Це можуть бути працівники, на яких покладене безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей. Тим паче, що галузевим Наказом Генерального прокурора № 16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей покладене на досвідчених працівників, які мають стаж роботи в органах прокуратури, як правило, не менше 3 років.

Надалі постає питання щодо визначення заходів забезпечення кри-

мінального провадження, особливо запобіжних заходів. Яка ж специфіка обрання запобіжних заходів до неповнолітніх правопорушників? Особливо, якщо правопорушення є тяжкими чи особливо тяжкими.

Що стосується неповнолітніх обвинувачених, то згідно з ч. 2 ст. 492 КПК України затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у статті 177 цього Кодексу. А чи може тяжкість злочину бути визначальною при обранні запобіжного заходу, тим більше неповнолітньому. Чи, можливо, вона повинна враховуватись при обранні такого запобіжного заходу як тримання під вартою? У всякому випадку суду слід переконатися, що будь-які інші заходи не допоможуть запобігти ризикам, передбаченим у вищевказаній статті.

Якщо до неповнолітнього все ж таки застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, потрібно брати до уваги міжнародний досвід. Стаття 37 п. d Конвенції про права дитини визначає, що кожна позбавлена волі дитина повинна мати право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої процесуальної дії.

Слід також звернути увагу на найбільш актуальні питання судового розгляду проваджень за участю неповнолітніх. Спершу ті, що стосуються підготовчого розгляду провадження.

На практиці у працівників прокуратури (процесуальних керівників) часто виникають ситуації непорозуміння з судом. Тут піднята нами тема

переплітається з дискусією про те, що ж вважати матеріалами кримінального провадження, та коли вони долучаються до обвинувального акта в суді. Частіше за все прокурори долучають матеріали провадження під час підготовчого засідання. Проте нині матеріали все частіше надаються головуючому безпосередньо під час розгляду провадження по суті. Таким чином, після підготовчого засідання у суду немає даних про те, яких осіб потрібно викликати. Звісно, для цього є реєстр матеріалів досудового розслідування. Утім, ст. 291 КПК України не ставить жодних вимог про те, які відомості повинні міститися в реєстрі. А одне з питань, пов'язаних з підготовкою досудового розгляду полягає у з'ясуванні складу осіб, які братимуть участь у ньому (п. 3 ч. 2 ст. 315 КПК України). З цих причин, при призначенні провадження досудового розгляду суд може не врахувати, що у провадженні є неповнолітні (малолітні) свідки або потерпілі і не викликати їхніх представників. Тим паче, що надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється (ч. 4 ст. 291 КПК України).

Тому, потрібно складати реєстр з більш повними відомостями і висвітлювати в ньому всі слідчі та процесуальні дії, а також усіх осіб, які брали участь у них. Потрібно розуміти, що реєстр, – це своєрідний опис матеріалів кримінального провадження і основний документ, яким керується суд при підготовці до судового розгляду.

Під час судового розгляду провадження також виникає чимало питань, особливо тих, що стосуються допиту неповнолітнього. Адже при його проведенні в суді слід звертати увагу на моральну складову і при цьому не відступати від вимог закону.

Допит неповнолітніх під час судового розгляду також має свою специфіку. Окрім усього іншого слід пам'ятати, що вимоги до допиту в суді

за часом такі ж, як і під час досудового розслідування. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може перевищувати одну годину, а загалом – дві години на день. Як зазначає Є. Г. Коваленко, абсолютно незвичний та дивний для неповнолітнього антураж публічного судового допиту пригнічує його, заважає зосередитися та зрозуміти, що від нього хочуть та що він повинен говорити [9, с. 632].

Слід також погодитись з позицією В. В. Єгупенка, який стверджує, що допит неповнолітніх, що здійснюється в рамках судового процесу, має характерні особливості, які відрізняють його від допиту в ході досудового розслідування. По-перше, допит у суді здійснюється у присутності підсудного та публіки. По-друге, у проведенні допиту беруть участь суддя, обвинувач, захисники, підсудні, потерпілі, цивільний позивач, цивільний відповідач і їхні представники. По-третє, допитуваний надає свідчення в судовому засіданні стоячи. Крім того, як правило, допит проводиться через значний проміжок часу після досудового розслідування. Природно, що неповнолітній, а особливо малолітній, за такий період часу може забути інформацію, їм буде складно пригадати подробиці, що впливає на їх стан в ході судового засідання. Все це позначається на неповнолітньому та його свідченнях. Цей науковець також запропонував цікаву пропозицію щодо усунення негативного впливу на особу неповнолітнього. До засобів, які дають змогу усунути цей вплив він відносить: заборону допуску в судові засідання як публіку осіб, які не є учасниками розгляду; зведення до мінімуму кількості судових дій, що вимагають участі неповнолітніх свідків і потерпілих; обмеження тривалості перебування неповнолітніх в залі суду та ін. До першої групи належать питання усунення неповнолітніх від перебування в залі суду як публіки, а також питання, пов'язані

з обмеженням присутніх шляхом проведення закритого судового засідання у справах неповнолітніх. Друга група засобів, що захищають неповнолітнього суб'єкта від негативного впливу обстановки судового розгляду, пов'язана з розглядом питання про доцільність його виклику до суду та участі в судових діях [5, с. 362].

І. Філліпов та В. Лазарева відзначають, що перебування дитини в залі судового засідання довгий час утомливо для неї і не викликається необхідністю. Тому вони пропонують видаляти із залу судового засідання неповнолітніх потерпілих і запрошувати їх тільки для допиту. Крім того, на їхню думку, іноді доцільно взагалі виключити виклик до суду і допит малолітнього на підставі нездатності через вік надавати вичерпні свідчення [12, с. 9–10].

Під час допиту неповнолітнього обвинуваченого в суді, слідчому та прокурору слід насамперед з'ясувати обставини, передбачені ст. 485 КПК України. Особливо слід звернути увагу на наявність дорослих підбурювачів та співучасників. Як свідчить практика, в більшості випадків вони є. Це може послужити більш повному розслідуванню. Потрібно встановити не лише їх наявність, а й причинний зв'язок між їхніми діями та наслідком. Пленум Верховного суду України в п. 5 постанови від 27.02.2004 р. «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» роз'яснив, що втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії. До того ж ці дії можуть бути в різних формах. Це може бути не лише фізичний, а й психічний примус. У суді під час допиту неповнолітнього обвинуваченого не треба оминати увагою всі обставини, передбачені ст. 485 КПК України.

При судовому розгляді кримінального провадження про злочин, учинений неповнолітнім, суд повинен максимально повно дослідити всі обставини не лише кримінального правопорушення, а й умови життя, особистісні дані неповнолітнього тощо. Особливу роль у цьому відіграють норми ст. 496 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті про час та місце судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого суд повідомляє відповідну службу у справах дітей та кримінальну міліцію у справах дітей. Суд має право також викликати в судові засідання представників цих установ.

Отже, при направленні повідомлення до цих установ, питання про участь у судовому розгляді провадження вирішується на їх розсуд. Проте за наявності необхідності, представники цих установ зобов'язані з'явитися до суду. Тому під час підготовки провадження досудового розгляду прокурор за власним розсудом та за власною ініціативою повинен або клопотати перед судом про виклик представників таких установ, або просити обмежитись лише повідомленням про час та місце розгляду кримінального провадження.

Отже, дослідивши всі проблемні моменти участі неповнолітніх у кожній стадії кримінального провадження, можна зробити висновки. Велика частина новел КПК стосується саме статусу неповнолітніх у кримінальному провадженні. У цьому законодавчому акті вперше надається перевага особам, які тримаються під вартою та неповнолітнім особам у питанні невідкладності і першочерговості здійснення кримінального провадження.

Вводяться деякі елементи ювенальної юстиції. Мова йде про те, що кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових захо-

дів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. У разі якщо таке кримінальне провадження має здійснюватися судом колегіально, головуючим під час судового розгляду може бути лише суддя, уповноважений згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

У кодексі вперше визначено перелік тих осіб із числа свідків, до яких не може бути застосовано привід. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки. Вперше вводяться часові обмеження тривалості допиту малолітнього і неповнолітнього свідка. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. Вперше допускається проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. Судове провадження може здійснюватися у такому режимі під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), зокрема, у разі проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого. проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого. На суд вперше покладається обов'язок при ухваленні вироку вирішити питання про те, чи

необхідно призначити неповнолітньому громадянському вихователю. У КПК вперше передбачена можливість дострокового звільнення неповнолітнього від примусового заходу виховного характеру ухвалою суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває спеціальна навчально-виховна установа.

Таким чином, аналіз норм КПК України в редакції від 13.04.2012 р. дозволяє говорити, що в цілому, не зважаючи на озвучені проблемні питання, відбулося багато позитивних зрушень щодо участі неповнолітніх у кримінальному процесі, які можуть суттєво позитивно вплинути на зміцнення законності в нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р., № 1, с. 205.
3. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): Міжнародний документ ООН від 29.11.1985 р. // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211/card2#Card
4. Проблеми досудового та судового провадження у справах про злочини неповнолітніх: зб. тез круглого столу (м. Донецьк, 28 жовт. 2011 р.) / МВС України, Донецьк. юрид. ін-т. – Донецьк, 2012. – 214 с.
5. Єгупенко В. В. Участь педагога при провадженні кримінальних справ щодо неповнолітніх у суді / В. В. Єгупенко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 360–363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10evvnuc.pdf>
6. Зеленський С. М. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності : [навч. посіб.] / С. М. Зеленський, С. П. Назаренко, Д. П. Письменний / МВС України. НАВС. – К. : КНТ, 2012. – 157с.
7. Зеленський С. М. Процесуальний порядок вирішення справ про суспільно небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності : автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.09) / С. М. Зеленський // КНУВС. – К., 2007. – 17 с.
8. Карпенко М. О. Деякі питання вирішення справ про суспільно небезпечні діяння, вчинені особою, яка не досягла віку, з якого можлива кримінальна відповідальність / М. О. Карпенко // Університетські наукові записки, 2007, № 4 (24), с. 388 – 392.
9. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підручник] / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
10. Крестовська Н. Становлення ювенального права в Україні / Н. Крестовська // Юридичний вісник. – 2003. – № 3. – С. 100–104.
11. Омеляненко Г. М. Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми : [навч. посіб.] / Г. М. Омеляненко. – К. : Атіка, 2002. – 128 с.
12. Филлипов И. Обеспечение судом законных интересов несовершеннолетних потерпевших / И. Филлипов, В. Лазарева // Сов. юстиция. – 1979. – № 14. – С. 9–10.
13. Хоменко С. Я. Участь законного представника неповнолітнього у кримінальній справі / С. Я. Хоменко // Науковий вісник НАВС. – К., 2011. – Вип. 3(76). – С. 109–118.

Пилипенко І. В. Деякі питання застосування законодавства щодо участі неповнолітніх у кримінальному провадженні

У цій статті ми проаналізували питання, які можуть виникнути на практиці при застосуванні кримінального процесуального законодавства за умов участі у кримінальному процесі неповнолітніх у світлі прийнятого в 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України. Аналіз проблемних питань та пропозиції щодо шляхів їх розв'язання проведено з урахуванням особливостей розвитку неповнолітніх та практики застосування кримінального процесуального законодавства щодо неповнолітніх та малолітніх осіб.

Ключові слова: неповнолітній, малолітній, кримінальне провадження, законний представник неповнолітнього, педагог, психолог, неповнолітній потерпілий, неповнолітній свідок, підозрюваний, обвинувачений, допит.

Пилипенко И. В. Некоторые вопросы применения законодательства относительно участия несовершеннолетних в уголовном производстве

В этой статье мы проанализировали вопросы, которые могут возникнуть на практике при применении уголовного процессуального законодательства в условиях участия в уголовном процессе несовершеннолетних в свете принятого в 2012 г. Уголовно-процессуального кодекса Украины. Анализ проблемных вопросов и предложения относительно путей их решения проведен с учетом особенностей развития несовершеннолетних и практики применения уголовного процессуального законодательства в отношении несовершеннолетних и малолетних лиц.

Ключевые слова: несовершеннолетний, малолетний, уголовное производство, законный представитель несовершеннолетнего, педагог, психолог, несовершеннолетний потерпевший, несовершеннолетний свидетель, подозреваемый, обвиняемый, допрос

Pilipenko I. Some questions of law regarding participation of minors in criminal proceedings

In this article, we analyzed the issues that may arise in practice in the application of the criminal procedure law in terms of participation in the criminal process in the light of the adopted in 2012, the Criminal Procedure Code of Ukraine. Analysis of the issues and suggestions on how to solve them done taking into account the peculiarities of minors and the practice of criminal procedural law regarding minors.

Key words: juvenile, juvenile, criminal proceedings, the legal representative of a minor, a teacher, a psychologist, a minor victim, a minor witness, suspect, accused, questioning.